

H. Ronkainen, kustos

~~330.V. 33.~~

Suomalaisen
Kansakoulun kielioppi.

Toimittanut

H. Ronkainen,
kansakoulun opettaja.

Jyväskylässä,
Weilin ja Göös'in kirjapainossa ja kustantama,
1881.

Suomalaisen

Kansakoulun kirjallisuus

toimittanut

H. Ronkainen

Kansakoulun kirjallisuus

toimittanut

Kansakoulun kirjallisuus

1921

Suomalaisen
Kansakoulun kielioppi.

Toimittanut

H. Ronkainen,

kansakoulun opettaja.

Jyväskylässä,

Weilin ja Göös'in kirjapainossa, 1881.

Ensimmäinen osa.

Äänioppi.

Johdanto.

Suomen kieli, miten muutkin kielet, on joukko sanoilla ilmotettuja ymmärteitä ja niiden keskinäisiä vaiheita.

Sanat ovat syntyneet joko yhdestä taikka useammasta tavusta; esim. maa; ka-ta-la, a-pu, o-sa.

Tavut ovat muodostuneet vähintään yhdestä, enintään neljästä *kielen äänestä*; esim. a-la-mai-nen, hie-noin, kirs-tu. Nämä ovat kieleemme alkeet.

Kielen äänet.

Suomen kielessä on kaksikymmentä yksi ääntä, ja niillä kullakin oma nimensä, näkyvä merkkinsä — puustavi eli kirjain — ja sijansa kirjaimistossa: a, d, e, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, y, ä, ö. Näistä a, e, i, o, u, y, ä, ö ovat *ääntiöitä*, jotka yksinään äännettyinä kuuluvat kaikusasti, d, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, v *kerakkeita*, jotka ainoastaan ääntiöin *kerä* kuuluvat kaikusasti.

Ääntiöt.

Äänellisyydelleen ovat ääntiöt: 1) *kovia*: a, o, u; 2) *pehmeitä*: ä, ö, y; 3) *keveitä*: e, i. — Kieleemme ääntiöin sointu myöntää samaan sanaan joko ainoastaan kovia taikka ainoastaan pehmeitä, taikka keveitä ja pehmeitä, kovia ja keveitä ääntiöitä, paitsi yhdistetyissä sanoissa, joissa voi olla kovia,

pehmeitä ja keveitä. Esim. matala, katu, kutoo; mänty, hyöty, näkymö; kaivo, keino, huivi; mäntyinen, päivä, Wäinämöinen; lähtöaika, leipäpuu, heimokunta.

Puhumisen aikaan katsoen on ääntiö joko *pitkä*, esim. *maa*, *aamu*, *pää*, tahi *lyhyt*, esim. *uni*, *äly*, *otava*.

Kaksi eri ääntiötä sanan ensi tavussa ja muissakin, jos *i* on jälkimäisenä, muodostavat *kaksoisääntiön*; esim. *auma*, *oinas*, *huonomainen*, *heinäinen*, *kautoinen*. Näistä *uo*, *yö*, *ie* ovat *varsinaisia* eli *jälkiäänisiä*, *au*, *ou*, *eu*, *iu*, *äy*, *öy*; *ai*, *oi*, *ui*, *äi*, *öi*, *yi*, *ei epäperäisiä* eli *esiäänisiä*.

Kerakkeet.

Sen mukaan millä kohdalla kerakkeet suussa syntyvät ja miten ne ääntäissä kuuluvat, jaetaan ne, niinkun seuraava taulu osottaa:

	Kovia:	Pehmeitä:	Keveitä:
Kurkkukerakkeita:	k	g, j	h
Kielikerakkeita:	t	d	$\left. \begin{array}{l} l \\ n \\ r \\ s \end{array} \right\}$
Huulikerakkeita:	p	v	m

Tavut.

Tavuun tarvitsee välttämättä ääntiön, johon voi vielä yhdistyä: 1) kerake edelle, esim. *ma-to*, *hyö-ty*, *vaa-tii*; 2) kerake jälkeen, esim. *et*, *en-ti-nen*, *on*; 3) kerake edelle ja jälkeen, esim. *en-nen*, *men-neen*, *van-noit*; 4) sanan ensi tavussa kerake edelle ja kaksi jälkeen, esim. *kirk-ko*, *virs-ta*, *tamp-pi*, *virk-ku*. — Yksi kerake ääntiöin välissä kuuluu jälkimäiseen, kahdesta toinen edelliseen, toinen jälkimäiseen ja kolmesta kaksi edelliseen ja yksi jälkimäiseen tavuun. Edelliset esimerkit.

Lyhyt on tavu, jossa on lyhyt ääntiö, taikka lyhyttä ääntiötä seuraa yksi kerakekin, esim. *pa-ta*, *pa-la*, *pi-to*; *pal-le*, *ol-lut*, *an-nan*; *pitkä*, jossa on pitkä ääntiö tahi kaksoisääntiö, taikka lyhyttä ääntiötä seuraa kaksi keraketta,

esim. *aa-mu*, *ää-ni*, *suu*; *au-ra*, *äi-mä*, *hei-nä*; *mark-ka*, *nurk-ka*, *help-po*.

Avonainen on ääntiöllä ja

Umpinainen eli *sulettu* kerakkeella päättyvä tavu;

Esim. *a-pu*, *ka-too*, *ko-to*; *men-nyt*, *len-sit*.

Pääkorko on sanan ensimmäisellä tavulla, 3:lla, 5:llä ja siitä edespäin joka toisella, tahi 4:llä, 6:lla ja siitä edespäin joka toisella *sivukorko*. Toisella ja viimeisellä tavulla ei ole korkoa ollenkaan. Esim. *hypin*, *hyppivät*, *hyppinevät*, *hyp-pimätön*, *hyppimättömällä*, *hyppimättömydessänsä*; *hypitän*, *hypittävät*, *hypittänevät*, *hypittämätön*, *hypittämättömällä*, *hypittämättömydessänsä*.

Kerakkeiden pehmeneminen.

Jos kovat kerakkeet *k*, *t*, *p* alkavat lyhyen avonaisen tavun, joka ei ole sanan ensimmäinen, ja tavu tulee sulkeutumaan, pehmenevät ne seuraavalla tavalla.

K.

K katoaa, jos *k*, *h*, *l*, *r* tahi ääntiö käy edellä; esim. *heikko*, *heikon*; *lukko*, *lukon*; *lykkää*, *lykännyt*; *tahko*, *tahon*; *lahko*, *lahon*; *pahka*, *pahan*; *salko*, *salon*; *malka*, *malan*; *kulkee*, *kulen*; *verka*, *veran*; *virka*, *viran*; *parkuu*, *parun*; *lika*, *lian*; *vako*, *vaon*.

K pehmenee *g*:ksi, jos *n* käy edellä; esim. *lanka*, *langan*; *onki*, *ongen*; *hankaa*, *hangannut*.

T.

T katoaa, jos toinen *t* käy edellä; esim. *katto*, *katon*; *hattu*, *hatun*; *niittää*, *niitän*.

T muuttuu edellisensä kaltaiseksi, jos *l*, *n*, *r* käy edellä; esim. *silta*, *sillan*, *valta*, *vallan*, *multa*, *mullan*; *kanto*, *kannon*; *hinta*, *hinnan*; *antaa*, *annan*; *virta*, *virran*; *kerta*, *keran*; *sorto*, *sorron*.

T pehmenee *d*:ksi, jos *h* tahi ääntiö käy edellä; esim. *ahto*, *ahdon*, *lehto*, *lehdon*, *luhta*, *luhdan*; *mato*, *madon* *kato*, *kadon*; *veto*, *vedon*.

P.

P katoaa, jos toinen *p* käy edellä; esim. Lappi, lapin; loppu, lopun; hyppy, hypyn.

P pehmenee *m*:ksi, jos *m* käy edellä; esim. kumpu, kummun; lampi, lammen; kappaa, kammannut.

P pehmenee *v*:ksi jos *l*, *r* tahi ääntiö käy edellä; esim. salpa, salvan, halpa, halvan; silpa, silvan; varpa, varvan; orpo, orvon, arpa, arvan; haapa, haavan; leipä, leivän; lupa, luvan.

Muist. Vaikka liitteet: *nsa, nsä, nne, mme* sulkevatkin tavun, eivät kovat kerakkeet muutu. Esim. takki, takkinsa; koto, kotonsa; keppi, keppinsä; hattu, hattunne, hattumme. (Kerakkeiden pehmenemisessä luetaan lyhyiksi nekin tavut, joissa on monikon tahi entisen lähiaian *i* kaksoisääntiön jälkiäänenä; esim. *sadoin*, monik. avunto sanasta sata; *ladoin* entinen lähiaika sanasta ladon latoa, joten niissä siis kerake pehmenee.)

Toinen osa.

Sanaoppi.

Sanain jako.

Suomen kielen sanat jaetaan yhdeksään luokkaan, jotka ovat: *nimis sanat, laatusanat, laskusanat, aseman sanat, teonsanat, määräsanat, sijasanat, sidesanat ja kiihtosanat.*

Viiden ensinmainitun luokan sanat voivat saada monellaisia muotoja, muutoksia, eri vaihettensa merkitsemiseksi, jonkatähden niitä sanotaan *taipuviksi*. Nämä ovat lu'ultaan *yksikössä*, kuin puhe on yhdestä, esim. *Poika* juoksee, *Tyttö* neuloo, *Äiti* kutoo, taikka *monikossa*, jos puhe on monesta, esim. *Poijat* juoksevat. *Tytöt* kutovat. *Äidit* ompelevat.

Taipuvissakin sanoissa on osa, joka ei taivu, muutu; se on sanan *vartalo*, jota vastaan taipuvainen osa nimitetään sanan *pääätteeksi*. Sanoissa: sanomana, kotonni, hiekassa ovat *sanoma, koto, hiekka* vartaloita; *na, ni, ssa* päätteitä. Vartalon

viimeistä tavua sanotaan *sidetavuksi*, viimeistä keraketta *sidekerakkeeksi*, ja viimeistä ääntiötä *sideääntiöksi*. Edellisissä esimerkeissä ovat *ma, to, ka* sidetavuita, *m, t, k* sidekerakkeita, *a, o, a* sideääntiöitä.

Nimi-, laatu-, lasku- ja asemanain vartalo löydetään siten, että yksikön omannosta (katso seuraavaa taulua) jätetään sen pääte *n* pois ja sidekerake kovennetaan, jos se tavun sulkeutuessa on pehmennyt. Sanain: papin, hevon, kanan vartalot ovat: pappi, hepo, kana.

Kaikki taipuvat sanat jaetaan sideääntiön mukaan kuuteen taiputuslahkoon. Ensimmäisen lah'on sanain sideääntiöinä on: *pitkä* taihi *kaksoisääntiö*, esim. *kuu, luo, lyö*, toisen: *o, ö, u, y*, esim. *kello, pöllö, ammun, huntu, hylly*, kolmannen: *a, ä*, esim. *kala, hätä, soitan, neljännen i*, esim. *pappi, pyyhin, viidennen e*, esim. *helmi* (vartalo *helme*); tulen (vart. *tule*), kuudennen *h—n*, esim. *kirvehen* (vartalo *kirvehe*), lupaan (vartalo *lupa'a*).

Nimisanat.

Nimisana on esineen nimi ja sanoo, mikä se on; esim. *manna, pöytä, taulu*.

Nimisanoina ovat a) *perusnimiä* ulkonaisilla aistimilla huomattavain esineiden nimet, esim. *Pori, tuli, rauta, puisto*; ja niitä on:

1) *erisnimiä*, joilla esine erotetaan muista samallaisista esineistä, esim. *Johannes, Saimaa, Kuopio, Kaunikki*. (Erisnimet kirjottaissa aletaan isolla kirjaimella);

2) *yhteisnimiä*, useammalle samallaiselle esineelle yhteiset nimet, esim. *kello, lehmä, talo, kylä*;

3) *ainenimiä*, nimet esineillä, joiden osilla on sama nimi, kun itse esineelläkin, esim. *vesi, maa, kulta*;

4) *joukkonimiä*, jotka yksikössäkkin käytettyinä merkitsevät useita samallaisia esineitä, esim. *ryhmä, parvi, vesi*.

b) *ajatusnimiä* ulkonaisilla aistimilla huomaamattomien esineiden, *ominaisuuksien, voimain, tilain* ja *tekoin* nimet, esim. *kauneus, sähkö, köyhyys, kiivastuminen*.

Nimisana voidaan yksikössä ja monikossa taivuttaa viiteentoista eri *sijaan* sijapäätteitä vartaloon liittämällä.

Sijapäätteet ovat yksissä sijoissa yhdet yksikössä ja monikossa sillä poikkeuksella, että monikon nimentö saa päätteen *t*, omanto *ten*, *en* tahi *ten*, *den* ja kaikki sijat, paitsi nimentö ja omanto, päätteen ja vartalon väliin monikon *in*.

Näytteeksi sijoitteleme sanan kustakin lahosta.

(Niinkun tullaan huomaamaan, muutuskelee sanan vartalokin joskus äänen kauneuden saavuttamiseksi, esim. pää = päinä, suora = suorina, katala = kataloita, risti = risteinä, vempale = vemmeltä, seiväs = seipähän j. n. e.).

Sijain nimet.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Yksikkö.						
<i>Nimentö</i>	suo	sänky	pata	äiti	kansi	vieras
<i>Omanto</i>	suon	sängyn	padan	äidin	kannen	viera(h)an
<i>Osanto</i>	suota	sänkyä	pataa	äitiä	kantta	viera(h)asta
<i>Asunto</i>	suossa	sängyssä	padassa	äidissä	kannessa	viera(h)assa
<i>Lähdentö</i>	suosta	sängystä	padasta	äidistä	kannesta	viera(h)asta
<i>Menentö</i>	suohon	sänkyyn	pataan	äitiin	kanteen	viera(h)asen
<i>Sivunto</i>	suolla	sängyllä	padalla	äidillä	kannella	viera(h)alla
<i>Otanto</i>	suolta	sängyltä	padalta	äidiltä	kannelta	viera(h)alta
<i>Annanto</i>	suolle	sängylle	padalle	äidille	kannelle	viera(h)alle
<i>Muutanto</i>	suoksi	sängyksi	padaksi	äidiksi	kanneksi	viera(h)aksi
<i>Kautanto</i>	suotse	sängytse	padatse	äiditse	kannetse	viera(h)atse
<i>Vajanto</i>	suotta	sängyttä	padatta	äidittä	kannetta	viera(h)atta
<i>Olento</i>	suona	sänkynä	patana	äitinä	kantena	viera(h)ana
<i>Seuranto</i>	suone	sänkyne	patane	äitine	kantene	viera(h)ane
<i>Avunto</i>	suon	sängyn	padan	äidin	kannen	viera(h)an
Monikko.						
<i>Nimentö</i>	suot	sängyt	padat	äidit	kannet	viera(h)at
<i>Omanto</i>	soiden	sänkyin	patain	äitien	kansien	viera(h)asten
<i>Osanto</i>	soita	sänkyjä	patoja	äitiä	kansia	viera(h)aita
<i>Asunto</i>	soissa	sängyissä	padoissa	äidissä	kansissa	viera(h)issa
<i>Lähdentö</i>	soista	sängyistä	padoista	äidistä	kansista	viera(h)ista
<i>Menentö</i>	soihin	sänkyihin	patoihin	äitihin	kansihin	viera(h)isiin
<i>Sivunto</i>	soilla	sängyillä	padoilla	äidillä	kansilla	viera(h)illa
<i>Otanto</i>	soilta	sängyiltä	padoilta	äidiltä	kansilta	viera(h)ilta
<i>Annanto</i>	soille	sängyille	padoille	äidille	kansille	viera(h)ille
<i>Muutanto</i>	soiksi	sängyiksi	padoiksi	äidiksi	kansiksi	viera(h)iksi
<i>Kautanto</i>	soitse	sängytse	padoitse	äiditse	kansitse	viera(h)itse
<i>Vajanto</i>	soitta	sängyittä	padoitta	äidittä	kansitta	viera(h)itta
<i>Olento</i>	soina	sänkyinä	patoina	äitinä	kansina	viera(h)ina
<i>Seuranto</i>	soine	sänkyine	patoine	äitine	kansine	viera(h)ine
<i>Avunto</i>	soin	sängyin	padain	äidin	kansin	viera(h)in

Muutamia erisnimiä ei sovi yksikössä käyttää, esim. häät, ristiäiset, suitset; toisia ei voi aina käyttää monikossa, niiden erisnimistä merkitystä hävittämättä; esim. Matit, Pekat j. n. e. merkitsevät tavallisesti ainoastaan henkilöitä, joilla on samoja ominaisuuksia.

Laatusanat.

Laatusana on esineen laadun eli ominaisuuden nimi ja sanoo, mimmoinen se on; esim. *suuri*, *kaunis*, *valkea* (esim. hevonen). Laatusanalla on kolme eri muotoa (verrotelmaa):

a) *Alkutila*, joka esineelle omistaa ominaisuuden ver-
taamatta sitä mihinkään; esim. pieni, musta, matala (koira).

b) *Voittotila*, joka sanoo esineellä olevan ominaisuutta
suuremmassa määrässä, kuin jollakin toisella esineellä. Sen
vartalo on *-mpa* ja pääte *-mpi*; esim. pienempi, somempi,
kalliimpi (talo).

c) *Ylivertainen tila*, joka sanoo esineellä olevan omi-
naisuutta suurimmassa määrässä. Sen vartalo on *-impa* ja
pääte *-in*; esim. suurin, kauniin, valkein (huone).

Muutamain laatusanain ylivertaisiin ja voittotiloihin
käytetään toisia vartaloita, kun alkutilaan; esim. hyvä,
parempi, parhain. — On semmoisiakin laatusanoja, joita ei
sovi verrotella; esim. kivikova, lumivalkea, sysimusta.

Laatusanan joka muodon voi sijoitella, miten nimi-
sanankin.

Sijat.	Alkutila.	Voittotila.	Ylivertainen tila.
<i>Nimentö</i>	kova	kovempi	kovin
<i>Omanto</i>	kovan	kovemman	kovimman
<i>Osanto</i>	kovaa	kovempaa	kovimpaa
<i>Asunto</i>	kovassa	kovemmassa	kovimmassa
<i>Lähdentö</i>	kovasta	kovemmasta	kovimmasta
<i>Menentö</i>	kovaan	kovempaan	kovimpaan
<i>Sivunto</i>	kovalla	kovemmalla	kovimmalla
<i>Otanto</i>	kovalta	kovemmalta	kovimmalta
<i>Annanto</i>	kovalle	kovemmalle	kovimmalle
<i>Muutanto</i>	kovaksi	kovemmaksi	kovimmaksi
<i>Kautanto</i>	kovatse	kovemmatse	kovimmatse
<i>Vajanto</i>	kovatta	kovemmatta	kovimmatta
<i>Olento</i>	kovana	kovempana	kovimpana
<i>Seuranto</i>	kovane	kovempane	kovimpane
<i>Avunto</i>	kovan	kovemman	kovimman
<i>Nimentö</i>	kovat	kovemmat	kovimmat
<i>Omanto</i>	kovain	kovempain	kovimpain
<i>Osanto</i>	kovia	kovempia	kovimpia
<i>Asunto</i>	kovissa	kovemmissa	kovimmissa
<i>Lähdentö</i>	kovista	kovemmista	kovimmista
<i>Menentö</i>	koviin	kovempiin	kovimpiin
<i>Sivunto</i>	kovilla	kovemmilla	kovimmilla
<i>Otanto</i>	kovilta	kovemmilta	kovimmilta
<i>Annanto</i>	koville	kovemmille	kovimmille
<i>Muutanto</i>	koviksi	kovemmiksi	kovimmiksi
<i>Kautanto</i>	kovitse	kovemmitse	kovimmitse
<i>Vajanto</i>	kovitta	kovemmitta	kovimmitta
<i>Olento</i>	kovina	kovempina	kovimpina
<i>Seuranto</i>	kovine	kovempine	kovimpine
<i>Avunto</i>	kovin	kovemmin	kovimmin

Laskusanat.

Laskusanat sanovat esineiden lu'un eli paljouden, esim. kolme, kuusi, kymmenen (kalaa), ja ovat: 1) *määrätyitä*, jotka tarkoin sanovat esineiden lu'un, ja 2) *epämääräisiä*, jotka sen tekevät ainoastaan sinnepäin.

Määrätyistä laskusanoista ovat *suoria* ne, jotka *suoraan* sanovat, montako esinettä on, esim. kolme, neljä, neljäkymmentä (miestä), ja *järestyssanoja* ne, jotka sanovat, monesko paikka esineellä on, esim. kolmas, viides, sadas (sija).

Epämääräisiä laskusanoja ovat: *eräs, joku, jokainen, kaikki, koko, molempi, moni, monias, muudan, usea, paljo, vähä.*

Laskusanoihin luetaan vielä: *Kerrotussanat*, esim. kaksinkertainen, viisinkertainen j. n. e., *Jaotussanat*, esim. kaksittain, kolmittain j. n. e. ja *Osannaissanat*, esim. puoli, kuudennes, seitsemän sadannesta j. n. e.

Laskusanoista yksi, kaksi, kolme, neljä, viisi, kuusi, seitsemän, kahdeksan, yhdeksän, kymmenen, sata, tuhat, miljoona, ovat yksinäisiä, muut yhdistettyjä. Yksinäiset taipuvat, miten nimisanatkin, esim. yksi, yhden, yhtä, yhdeksä, yhdestä, yhteen j. n. e. Yhdistetyistä täydet kymmen, sata, tuhat ja miljoona niin, että kumpikin saa taivutuspäätteet, esim. kolmekymmentä, kolmekymmenen, kolmekymmentä, kolmessakymmenessä, kolmestakymmenestä j. n. e. Kymmenien väliset niin, että edellinen saa taivutuspäätteet, esim. viisitoista, viidentoista, viittätoista, viidestätoista, viiteentoista j. n. e.

Asemosanat.

Asemosanoja käytetään nimisanan sijassa silloin, kun ei tahdota, eikä sovikaan alituisen esineen nimeä mainita; esim. Ihminen, *joka* ahkerasti työskentelee, välttää monta puutetta, ja *häntä* kunnioitetaan. Asemot ovat joko erinäisiä, s. o., vapaita itsenäisiä sanoja, esim. tämä, tuo, se, taikka liiteasemoja, jotka liitetään toisten sanain loppuun, esim. *talomme*, *talosi*, *talonsa*.

Erinäisiä asemasanoja ovat:

1) *tekijäasemat*: minä (puhuja), sinä (puhuteltava), hän (puhuttava) yksikössä; me (puhujat), te (puhuteltavat), he (puhuttavat) monikossa.

2) *osotusasemat*: tämä, tuo, se; nämä, nuo, ne, joilla osottamalla erotetaan puheen esine muista esineistä; esim. *Tämä* pöytä on leveä, mutta *tuo* pöytä on korkea.

3) *kysyväiset asemat*: kuka, kekä, ken, kumpi, mikä, asettavat puhuttavan esineen kysyttäväksi, esim. Kuka lukee? Ken osaa? Kumpi on otettava?

4) *takakohtaiset asemat*, jotka yhdistävät päälauseen jäsenen sijassa olevan sivulauseen päälauseen jäseneseen;

esim. Huone, joka on kivistä, kestää kauan. Paikka, kussa hän asuu, on meille tietämätön.

5) *itsekohtainen asemasana*: *itse*, joka merkitsee lauseen sivujäsenenä sitä esinettä, joka on sen puhujana; esim. Kiittää *itseään*. Pitää huolen *itsestään*.

6) *epämääräiset asemot*: joki, joku, jompikumpi, kumpainenkin, merkitsevät esineen epämääräisesti; esim. *Joku* poika lukee *jompaakumpaa* kirjaa. *Kuki* tekee työtään, *mikä* mitäkin.

Liiteasemoja ovat *ni, si, nsa, mme, nne, nsa* ja merkitsevät sen esineen omistajaa, jonka nimen perään ne liitetään, esim. kirjani, talosi, talonsa, talonne, talomme.

Asemasanat sijotellaan, vähillä poikkeuksilla, miten nimisanatkin.

1) Tekijäasemat.

	Yksikkö.			Monikko.		
<i>Nimentö</i>	minä	sinä	hän	me	te	he
<i>Omanto</i>	minun	sinun	hänen	meidän	teidän	heidän
<i>Osanto</i>	minua	sinua	häntä	meitä	teitä	heitä
<i>Asunto</i>	minussa	sinussa	hänessä	meissä	teissä	heissä
<i>Lähdentö</i>	minusta	sinusta	hänestä	meistä	teistä	heistä
<i>Menentö</i>	minuun	sinuun	häneen	meihin	teihin	heihin
<i>Sivunto</i>	minulla	sinulla	hänellä	meillä	teillä	heillä
<i>Otanto</i>	minulta	sinulta	häneltä	meiltä	teiltä	heiltä
<i>Annanto</i>	minulle	sinulle	hänelle	meille	teille	heille
	j. n. e.				j. n. e.	

2) Osotusasemat.

	Y.			M.		
<i>Nimentö</i>	tämä	tuot	se	nämä	nuo	ne
<i>Omanto</i>	tämän	tuon	sen	näiden	noiden	niiden
<i>Osanto</i>	tätä	tuota	sitä	näitä	noita	niitä
<i>Asunto</i>	tässä	tuossa	siinä	näissä	noissa	niissä
<i>Lähdentö</i>	tästä	tuosta	siitä	näistä	noista	niistä
<i>Menentö</i>	tähän	tuohon	siihen	näihin	noihin	niihin
	j. n. e.				j. n. e.	

3) Kysyväiset asemat.

	Y.			M.		
<i>Nimentö</i>	kuka	mikä	ken	kutka	mitkä	ketkä
<i>Omanto</i>	kunka	minkä	kenen	{kuiden	{miden	{keiden
<i>Osanto</i>	kuta	mitä	ketä	{kuitten	{mitten	{keitten
<i>Asunto</i>	kussa	missä	kenessä	kuissa	missä	keissä
	j. n. e.				j. n. e.	

4) Takakohtaiset.

'Yksikkö.				Monikko.		
<i>Nimentö</i>	joka	ku	mi	jotka	kut	mit
<i>Omanto</i>	jonka	kun	min	}joiden }joitten	kuiten	mitten
<i>Osanto</i>	jota	kuta	mitä		joita	kuita
<i>Asunto</i>	jossa	kussa	missä	joissa	kuissa	missä
<i>Lähdentö</i>	josta	kusta	mistä	joista	kuista	mistä

Epämääräiset: *kun*kin, *min*kin j. n. e. sijotellaan vartalostaan *ku*, *mi*, liittämällä sijapäätteiden jälkeen luotteet *kin*, *kaan*, *kään*; esim. *kun*kin, *kun*kin, *ku*takin, *kus*sakin, *kus*takin j. n. e.

Liiteasemat liitetään yksikön nimennössä ja avunnossa sekä monikon nimennössä sanan vartaloon, muissa sijoissa päätteen perään, kuitenkin niin, että muutannon päätte on *kse*, ja menennöstä *kun* myöskin monikon avunnosta ja omannosta putoaa niiden edestä päätteen *n*, Esim.

Yksikkö.		Monikko.	
<i>Nimentö</i>	<i>kotonsa</i>		<i>kotonsa</i>
<i>Omanto</i>	<i>kotonsa</i>		<i>kotojensa</i>
<i>Osanto</i>	<i>kotoansa</i>		<i>kotojansa</i>
<i>Asunto</i>	<i>kodossansa</i>		<i>kodoissansa</i>
<i>Lähdentö</i>	<i>kodostansa</i>		<i>kodoistansa</i>
<i>Menentö</i>	<i>kotoho(n)nsa</i>		<i>kotoihinsa</i>
<i>Sivunto</i>	<i>kodollansa</i>		<i>kodoillansa</i>
<i>Otanto</i>	<i>kodoltansa</i>		<i>kodoiltansa</i>
<i>Annanto</i>	<i>kodollensa</i>		<i>kodoillensa</i>
<i>Muutanto</i>	<i>kodoksensa</i>		<i>kodoiksensa</i>
<i>Kautanto</i>	<i>kodotsensa</i>		<i>kodoitsensa</i>
<i>Vajanto</i>	<i>kodottansa</i>		<i>kodoittansa</i>
<i>Olento</i>	<i>kotonansa</i>		<i>kotoinansa</i>
<i>Seuranto</i>	<i>kotonensa</i>		<i>kotoinensa</i>
<i>Avunto</i>	<i>kotonsa</i>		<i>kotoinsa</i>

Teonsanat.

Teonsana on tekemisen nimi ja sanoo, mitä joku toimittaa. Esim. *Aurinko lämmitää*, *valaisee* ja *loistaa*. Teonsanat ovat:

1) *Kohteellisia*, joilla sanottu tekeminen vaikuttaa johonkin. Esim. *Pidän aina jotakin hyvää mielessäni*. *Kun*niaita *ku*takin säätynsä mukaan. *Elä ketään imartele!*

2) *Kohteettomia*, joilla sanottu tekeminen ei mihinkään vaikuta. Esim. *Pyrin* olemaan jalomielinen. Veli *itkee*. Isä *istuu*.

3) *Itsekohtaisia*, joilla sanottu tekeminen vaikuttaa tekijään takaisin. Esim. Elä *tunkeile* isoisten istuimille. Heittäin ulos. Antaimme saaliiksi.

Teonsanan tekijämuotoja on yksikössä kolme: *ensimäinen*, *toinen* ja *kolmas* tekijä. Ensimmäinen tekijä sanoo puhujan tekemisen — (minä) *luen* —, toinen tekijä sanoo puhuttavan tekemisen — (sinä) *luet* —, kolmas tekijä sanoo puhuttavan tekemisen — (hän) *lukee* —. Monikossa: (me) *luemme*, (te) *luette*, (he) *lukevat*.

Niinkuin nähdään edellisestä, on yksikön ensimmäisen tekijän pääte *n*, toisen *t*, kolmannen *pitkä ääntiö*; monikon ensimmäisen tekijän pääte *mme*, toisen *tte*, kolmannen *vat, vät*.

Teonsanan *aikamuotoja* on viisi:

1) *Lähiaika*, joka sanoo tekemisen tapahtuvan silloin, kun puhutaan, esim. *Luen*. Kirjotan. Veisailen. Se merkitään sanan vartalolla.

2) *Entinen lähiaika*, joka sanoo tekemisen tapahtuneen samaan aikaan, kun joku toinen tekeminen oli tapahtunut menneessä aiassa. Esim. *Luin*. Kirjotin. Veisailin. Se merkitään päätteen ja vartalon välisellä *illä*.

3) *Ohiaika*, joka sanoo tekemisen tapahtuneen puhumista ennen eli tekemisen olevan päätetyn käsissä olevana aikana. Esim. *Olen* lukenut, *olen* tehnyt. *Olen* vetänyt. (Se merkitään aputehdikon *olen* lähiaialla ja käyteltävän tekosanan *toisella* *laatutavalla* (katso seuraavaa taulua).

4) *Entinen ohiaika*, joka sanoo tekemisen tapahtuneen ohitse menneessä aiassa, ennen toisen tekemisen tapahtumista olleen päätetyn. Esim. *Olin* lukenut. *Olin* antanut. *Olin* puhunut. Se merkitään aputehdikon *olen* entisellä lähiaialla ja käyteltävän tekosanan *toisella* *laatutavalla*.

5) *Tuloaika*, joka sanoo tekemisen tapahtuvan puhumisen jälkeen. Esim. *luen*, *laulan*, *opin*, kun työni päättyy.

Tekemisen *sanomistapoja* on seitsemän:

1) *Suoratapa*, joka merkitsee tekemisen suorana päätöksenä. Esim. Luen, annan, vedän. Se merkitään sanan vartalolla.

2) *Myöntötapa*, joka merkitsee tekemisen mahdollisena. Esim. Lukenen. Antanen. Syönen. Sen merkki on *ne*.

3) *Ehtotapa*, joka merkitsee, että tekeminen menestyy ainoastaan jonkun ehdon nojassa. Esim. Lukisin, oppisin, olisin. Se merkki on *isi*.

4) *Toivotapa*, joka merkitsee tekemisen toivottuna. Esim. Antakoon, tuokoon, lävätköön. Sen merkki on *ko, kö*.

5) *Käskyttapa*, joka merkitsee tekemisen käskettynä. Esim. Kieltäkäätte. Luistakaatte. Totelkaatte. Sen merkki on *ka, kä*.

6) *Nimitapa*, joka merkitsee tekemisen nimisanana. Esim. Kuuluu *lukeminen, laulaminen, loitseminen*. Nimitapoja on viisi: Ensimmäisen nimitavan merkki on *ta, tä, a, ä*, toisen *te, e*, kolmannen *ma, mä*, neljännen *mise*, viidennen *maise, mäise*.

7) *Laatutapa*, joka merkitsee tekemisen laatuna, ominaisuutena. Laatutapoja on kaksi: Ensimmäisen laatutavan merkki on: *va, vä*, esim. *antava, ottava, huutava*; toisen *nut, nyt* ulos- ja *u, y* vastakohtaisessa lajissa.

Teonsanalla on vielä kaksi *lajimuotoa*, *uloskohtainen* muoto, merkiten esineen jotakin tekevän, esim. *Mies juo*, kirjottaa, oppii, ja *vastakohtainen* muoto, joka merkitsee, että esineelle jotakin tehdään, esim. *Miestä syytetään, vedetään, totutetaan*.

Teonsanan taivutusta sanotaan *käyttelemiseksi, käytemäksi*, joka sisältää sanain kaikki lukuin, aikain, tapain ja lajien muodot.

Teonsanan vartalo löydetään siten, että suorantavan lähiaian ensimmäisen tekijän päätte *n* heitetään pois ja sidekerake kovennetaan, jos se tavun sulkeutuessa on pehmennyt.

Näytteeksi käytemme sanan kustakin lahosta, huomauttaen siten lukuin, aikain, tapain ja lajimerkkien paikoista vartalon ja päätteen suhteen.

Uloskohtainen.

		I.	II.	III.	IV.
Suoratapa.	Lähi- aika.	Y. syön syöt syö M. syömmе syötte syövät	kadun kadut katuu kadumme kadutte katuvat	kaadan kaadat kaataa kaadamme kaadatte kaatavat	sodin sodit sotii sodimme soditte sotivat
	Enti- nen lähi- aika.	Y. söin söit söi M. söimme söitte söivät	kaduin kaduit katui kaduimme kaduutte katuivat	kaasin kaasit kaasi kaasimme kaasitte kaasivat	sodin sodit soti sodimme soditte sotivat
	Ohi- aika.	Y. olen syönyt olet syönyt on syönyt M. olemme syöneet olette syöneet ovat syöneet	olen katunut olet katunut on katunut olemme katuneet olette katuneet ovat katuneet	olen kaatanut olet kaatanut on kaatanut olemme kaataneet olette kaataneet ovat kaataneet	olen sotinut olet sotinut on sotinut olemme sotineet olette sotineet ovat sotineet
	Enti- nen ohi- aika.	Y. olin syönyt olit syönyt oli syönyt M. olimme syöneet olitte syöneet olivat syöneet	olin katunut olit katunut oli katunut olimme katuneet olitte katuneet olivat katuneet	olin kaatanut olit kaatanut oli kaatanut olimme kaataneet olitte kaataneet olivat kaataneet	olin sotinut olit sotinut oli sotinut olimme sotineet olitte sotineet olivat sotineet
	Tulo- aika.	Y. syön syöt syö M. syömmе syötte syövät	kadun kadut katuu kadumme kadutte katuvat	kaadan kaadat kaataa kaadamme kaadatte kaatavat	sodin sodit sotii sodimme soditte soditta
Myöntötapa.	Lähi- aika.	Y. syönen syönet syöneе M. syömmе syönette syönevät	katunen katunet katunee katunemme katunette katunevat	kaatanen kaatanet kaatanee kaatanemme kaatanette kaatanevat	soinen sotinet sotinee sotinemme sotinette sotinevat
Ehtotapa.	Lähi- aika.	Y. söisin söisit söisi M. söisimme söisitte söisivät	katuisin katuisit katuisi katuisimme katuisitte katuisivat	kaataisin kaataisit kaataisi kaataisimme kaataisitte kaataisivat	sotisin sotisit sotisi sotisimme sotisitte sotisivat
Toivotapa.	Lähi- aika.	Y. („syö'ön ⁴) syö'ös syököön M. syököomme syököötte syökööt	(katu'on) katu'os katukoon katukoomme katukootte katukoot	(kaata'on) kaata'os kaatakoon kaatakoomme kaatakootte kaatakoot	(soti'on) sotios sotikoon sotikoomme sotikootte sotikoot
Käsytapa.	Lähi- aika.	Y. (syökän) syö syökään M. syökäämme syökäätte syökäät	(katukan) kadu katukaan katukaamme katukaatte katukaat	(kaatakan) kada kaatakaan kaatakaamme kaatakaatte kaatakaat	(sotikan) sodi sotikaan sotikaamme sotikaatte sotikaat

Vastakohtainen.

<i>I.</i>	<i>II.</i>	<i>III.</i>	<i>IV.</i>
syödään	kadutaan	kaadetaan	soditaan
syötiin	kaduttiin	kaadettiin	sodittiin
on syöty	on kaduttu	on kaadettu	on sodittu
oli syöty	oli kaduttu	oli kaadettu	oli sodittu
syödään eli on syötävä	kadutaan eli on kaduttava	kaadetaan	soditaan eli tullaan sotimaan
syötäneen	kaduttaneen	kaadettaneen	sodittaneen
syötäisiin	kaduttaisiin	kaadettaisiin	sodittaisiin
syötäköön	kaduttakoon	kaadettakoon	sodittakoon
syötäkään	kaduttakaan	kaadettakaan	sodittakaan

Uloskohtainen.

		<i>I.</i>	<i>II.</i>	<i>III.</i>	<i>IV.</i>
<i>Nimitapa.</i>	<i>I.</i>	Os. syödä Muut. syödäksi	katua katuaksi	kaataa kaataaksi	sotia sotiaksi
	<i>II.</i>	As. syödessä Av. syöden	katuessa katuen	kaataessa kaataen	sotiessa sotien
	<i>III.</i>	Nim. syömä Om. syömän As. syömässä Lähd. syömästä Men. syömään Siv. syömällä Ot. syömältä Vaj. syömättä	katuma katuman katumassa katumasta katumaan katumalla katumalta katumatta	kaatama kaataman kaatamassa kaatamasta kaatamaan kaatamalla kaatamalta kaatamatta	sotima sotiman sotimassa sotimasta sotimaan sotimalla sotimalta sotimatta
	<i>IV.</i>	Nim. syöminen Om. syömistä	katuminen katumista	kaataminen kaatamista	sotiminen sotimista
	<i>V.</i>	Siv. syömäisillä Ot. syömäisiltä	katumaisilla katumaisilta	kaatamaisilla kaatamaisilta	sotimaisilla sotimaisilta
<i>Laatutapa.</i>	<i>I.</i>	Nim. syövä Om. syövän Os. syövää As. syövässä Lähd. syövästä j. n. e.	katuva katuvan katuvaa katuvassa katuvasta j. n. e.	kaatava kaatavan kaatavaa kaatavassa kaatavasta j. n. e.	sotiva sotivan sotivaa sotivassa sotivasta j. n. e.
	<i>II.</i>	Nim. syönyt Om. syöneen Os. syönyttä As. syöneessä Lähd. syöneestä Men. syöneesen j. n. e.	katunut katuneen katunutta katuneessa katuneesta katuneesen j. n. e.	kaatunut kaatuneen kaatunutta kaatuneessa kaatuneesta kaatuneesen j. n. e.	sotinut sotineen sotinutta sotineessa sotineesta sotineesen j. n. e.

Vastakohtainen.

I.	II.	III.	IV.
syötää syötääksi	kaduttaa kaduttaaksi	kaadettaa kaadettaaksi	sodittaa sodittaaksi
As. syötäessä Om. syötäen	kaduttaessa kaduttaen	kaadettaessa kaadettaen	sodittaessa sodittaen
syötämä syötämän syötämässä syötämästä syötämään syötämällä syötämältä syötämättä	kaduttama kaduttaman kaduttamassa kaduttamasta kaduttamaan kaduttamalla kaduttamalta kaduttamatta	kaadettava kaadettaman kaadettamassa kaadettamasta kaadettamaan kaadettamalla kaadettamalta kaadettamatta	sodittama sodittaman sodittamassa sodittamasta sodittamaan sodittamalla sodittamalta sodittamatta
syötäminen syötämistä	kaduttaminen kaduttamista	kaadettaminen kaadettamista	sodittaminen sodittamista
syötämäisillä syötämäisiltä	kaduttamaisilla kaduttamaisilta	kaadettamaisilla kaadettamaisilta	sodittamaisilla sodittamaisilta
syötävä syötävän syötävää syötävässä syötävästä j. n. e.	kaduttava kaduttavan kaduttavaa kaduttavassa kaduttavasta j. n. e.	kaadettava kaadettavan kaadettavaa kaadettavassa kaadettavasta j. n. e.	sodittava sodittavan sodittavaa sodittavassa sodittavasta j. n. e.
syöty syödyn syötyä syödyssä syödystä syötyyn j. n. e.	kaduttu kadutun kaduttua kadutussa kadutusta kaduttuun j. n. e.	kaadettu kaadetun kaadettua kaadetussa kaadetusta kaadettuun j. n. e.	sodittu soditun sodittua soditussa soditusta sodittuun j. n. e.

Uloskohtainen.

		V.	VI.	Itsekohtainen.	Kielteinen.
Suoratapa.	Lähi- aika.	Y. sulen sulet sulkee M. sulemme sulette sulkevat	lupaan lupaat lupaa lupaamme lupaatte lupaavat	kätkein kätkeä kätkeikse kätkeimme kätkeitte kätkeivät	en auta et auta ei auta emme auttaneet ette auttaneet eivät auttaneet
	Enti- nen lähi- aika.	Y. sulin sulit sulki M. sulimme sulitte sulkiivat	lupasin lupasit lupasi lupasimme lupasitte lupasivat	kätkiin kätkiit kätkihe kätkiimme kätkiitte kätkiivät	en autanut et auttanut ei auttanut emme auttaneet ette auttaneet eivät auttaneet
	Ohi- aika.	Y. olen sulkenut olit sulkenut oli sulkenut M. olemme sulkeneet olette sulkeneet ovat sulkeneet	olen luvannut olet luvannut on luvannut olemme luvanneet olette luvanneet ovat luvanneet	olen kätkeinnyt olet kätkeinnyt on kätkeinnyt olemme kätkeinn. olette kätkeinneet ovat kätkeinneet	en ole auttanut et ole auttanut ei ole auttanut emme ole auttaneet ette ole auttaneet eivät ole auttaneet
	Enti- nen ohi- aika.	Y. olin sulkenut olit sulkenut oli sulkenut M. olimme sulkeneet olitte sulkeneet olivat sulkeneet	olin luvannut olitte luvannut oli luvannut olimme luvanneet olitte luvanneet olivat luvanneet	olin kätkeinnyt olitte kätkeinnyt oli kätkeinnyt olimme kätkeinn. olitte kätkeinneet olivat kätkeinneet	en ollut auttanut et ollut auttanut ei ollut auttanut emme olleet auttaneet ette olleet auttaneet eivät olleet auttaneet
	Tulo- aika.	Y. sulen sulet sulkee M. sulemme sulette sulkevat	lupaan lupaat lupaa lupaamme lupaatte lupaavat	kätkein kätkeä kätkeikse kätkeimme kätkeitte kätkeivät	en auta et auta ei auta emme auta ette auta eivät auta
Myyntitapa.	Lähi- aika.	Y. sulkenen sulkenet sulkenee M. sulkenemme sulkenette sulkenevat	luvannen luvannet luvannee luvanemme luvannette luvannevät	kätkeinnen kätkeinnet kätkeinnee kätkeinemme kätkeinnette kätkeinnevät	en auttane et auttane ei auttane emme auttane ette auttane eivät auttane
Ehtotapa.	Lähi- aika.	Y. sulkisin sulkisit sulkisi M. sulkisimme sulkisitte sulkisivat	lupaisin lupaisit lupaisi lupaisimme lupaisitte lupaisivat	kätkeisin kätkeisit kätkeisi kätkeisimme kätkeisitte kätkeisivät	en auttaisi et auttaisi ei auttaisi omme auttaisi ette auttaisi eivät auttaisi
Toivotapa.	Lähi- aika.	Y. sulkekon sulke'os sulkekoon M. sulkekoomme sulkekootte sulkekoot	luvatkon luvatkos lumatkoon lumatkoomme lumatkootte lumatkoot	kätkeitkön kätkeitkös kätkeitköön kätkeitköömme kätkeitköötte kätkeitköött	elkön auttako ellös auttako elkööön auttako elkööömme auttako elkööötte auttako elkööött auttako
Käskyttapa.	Lähi- aika.	Y. sulkekan sule sulkekaan M. sulkekaamme sulkekaatte sulkekaat	luvatkan lupaa lumatkaan lumatkaamme lumatkaatte lumatkaat	kätkeitkän kätkei kätkeitkään kätkeitkäämme kätkeitkäätte kätkeitkäätt	elkän auttaka elä auta elkään auttaka elkäämme auttaka elkäätte auttaka elkäätt auttaka

Vastakohtainen.

<i>V.</i>	<i>VI.</i>	<i>Itsekohtainen.</i>	<i>Kielteinen.</i>
suletaan	luvataan	kätkeitään	ei auteta
sulettiin	luvattiin	kätkeittiin	ei autettu
on sulettu	on luvattu	on kätkeitty	ei ole autettu
oli sulettu	oli luvattu	oli kätkeitty	ei oltu autettu
suletaan eli on sulettava	luvataan eli on luvattava	kätkeitään eli on kätkeittävä	ei auteta
sulettaneen	luvattaneen	kätkeittäneen	ei autettane
sulettaisiin	luvattaisiin	kätkeittäisiin	ei autettaisi
sulettakoon	luvattakoon	kätkeittäköön	elkөөn autettako
sulettakaan	luvattakaan	kätkeittäkään	elkään autettaka

Uloskohtainen.

		V.	VI.	Itsekohtainen.	Kielteinen.
Nimitapa.	I.	Os. sulkea Muut. sulkeaksi	luvata luvataksi	kätkeitä kätkeitäksi	Teko-
	II.	As. sulkeissa Av. sulkien	luvatessa luvatun	kätkeitessä kätkeiten	sanan
	III.	Nim. sulkema Om. sulkeman As. sulkemassa Lähd. sulkemasta Men. sulkemaan Siv. sulkemalla Ot. sulkemalta Vaj. sulkematta	lupaama lupaaman lupaamassa lupaamasta lupaamaan lupaamalla lupaamalta lupaamatta	kätkeimä kätkeimän kätkeimässä kätkeimästä kätkeimään kätkeimällä kätkeimältä kätkeimättä	nimi- ja
	IV.	Nim. sulkeminen Os. sulkemista	lupaaminen lupaamista	kätkeeminen kätkeimistä	laatusanat
	V.	Siv. sulkemaisilla Ot. sulkemaisilta	lupaamaisilla lupaamaisilta	kätkeimäisillä kätkeimäisiltä	eivät
Laatutapa.	I.	Nim. sulkeva Om. sulkevau Os. sulkevaa As. sulkevassa Lähd. sulkevasta Men. sulkevaan j. n. e.	lupaava lupaavan lupaavaa lupaavassa lupaavasta lupaavaan j. n. e.	kätkeivä kätkeivän kätkeivää kätkeivässä kätkeivästä kätkeivään j. n. e.	taivu
	II.	Nim. sulkenut Om. sulkeneen Os. sulkenutta As. sulkeneessa Lähd. sulkeneesta j. n. e.	luvannut luvanseen luvannutta luvanneessa luvanneesta j. n. e.	kätkeinnyt kätkeinneen kätkeinnyttä kätkeinneessä kätkeinneestä j. n. e.	kielteisesti.

Muist. Edellisestä taulusta nähden, pehmenevät kerakkeet joskus, vaikka ei tavu sulkeudukaan. Sen vaikuttaa silloin hengähdys, esim. sanoissa *kadu, kaadu, sulkeudu*, sodi, vedä, käydä, syödä, juoda j. n. e. Pehmeenee myöskin aina vastakohtaisen suorantavan lähiaiaassa *ä*:ksi. esim. saadaan, syödään, viedään, tuodaan, tehdään j. n. e.

Useita nimitapoja käytetään liiteasemon kanssa; esim. Osti kalan syödäksensä. Laulamassasi virressä oli suloinen nuotti. Hän oli lähtemäisillensä, kun hänen tapasin.

Laatutavoilla ovat yksikön ja monikon kaikki sijat sekä ulos- että vastakohtaisessa lajissa.

Vastakohtainen.

V.	VI.	Itsekohtainen.	Kielteinen.
sulettaa sulettaaksi	luvattaa luvattaaksi	kätkeittää kätkeittäksi	Teko-
sulettaessa sulettaen	luvattaessa luvattaen	kätkeittäessä kätkeittäen	sanan
sulettama sulettaman sulettamassa sulettamasta sulettamaan sulettamalla sulettamalta sulettamatta	luvattama luvattaman luvattamassa luvattamasta luvattamaan luvattamalla luvattamalta luvattamatta	kätkeittävä kätkeittävän kätkeittävässä kätkeittävästä kätkeittäväseen kätkeittävällä kätkeittävältä kätkeittävättä	nimi- ja
sulettaminen sulettamista	luvattaminen luvattamista	kätkeittäminen kätkeittämistä	laatutavat
sulettamaisilla sulettamaisilta	luvattamaisilla luvattamaisilta	kätkeittämisillä kätkeittämisiltä	eivät
sulettava sulettavan sulettavaa sulettavassa sulettavasta sulettavaan j. n. e.	luvattava luvattavan luvattavaa luvattavassa luvattavasta luvattavaan j. n. e.	kätkeittävä kätkeittävän kätkeittävä kätkeittävässä kätkeittävästä kätkeittäväseen j. n. e.	taivun
sulettu sulettun sulettua sulettussa sulettusta j. n. e.	luvattu luvattun luvattua luvattussa luvattusta j. n. e.	kätkeitty kätkeityn kätkeittyä kätkeityssä kätkeitystä j. n. e.	kielteisesti.

Aputehdiköt.

Aputehdikoita käytetään siinä tapauksessa, kun teko-sanat päätteillään eivät kykene jotakin vaihettansa lausumaan.

Aian aputehdiköt ovat: *olen*, jota käytetään ohiaian ja entisen ohiaian merkitsemiseen, ja *tulen*, jota joskus käytetään tulevan aian merkitsemiseen. Esim. Olen antanut. Olin antanut. Tulen antamaan.

Tavan aputehdiköt, jotka merkitsevät mahdollisuutta, välttämättömyyttä, ovat: *lienen* ja tekijättöminä käytetyt: *näyttää, sietää, sopii, käskee, syntyy, täytyy, voi, välttää* j. n. e. Esim. *Käskee* koulua käydä, jos mieli kaikkia oppia.

Määräsanat.

Määräsanat likemmin määräävät tekemisen paikalleen, aialleen, laadulleen sekä ominaisuuden laadulleen. Esim. Hän on *siellä, täällä, likellä ja kaukana*. *Eilen* luin kerran, *tänään* toisen, enkä *vieläkään* muista *oikein* hyvin. *Aivan mielellään* kuunnellaan *hyvin* hyvää laulajaa.

Sijasanat.

Sijasanat nimisanain yhdistykseksi määräävät kahden esineen tahi tekemisen ja esineen keskenäisen vaiheen, (*ainoastaan*) milloin tekosanat päätteillään eivät voi sitä tehdä. Esim. Juoksee toisen *ylä*. Sen tein hänen *tähtensä*. Kirja on pöydän *alla*.

Sidesanat.

Sidesanoja on sekä *rinnastavia* että *alistavia*.

Rinnastavat sidesanat yhdistävät yhdenarvoisia lauseita ja lauseen jäseniä ja ovat:

1) *Yhdyttäviä: ja, sekä, että, ynnä*. Esim. Minä menin, ja hän tuli. Siellä olivat *sekä* veljeni *että* sisareni ynnä muitakin ihmisiä.

2) *Vastustavia: mutta, vaan, pa, pä*. Esim. Olisin mennyt, *mutta* en osannut; *vaan* luulen, *että* vasta osaan. *Osaanpa* niinkin.

3) *Erittäviä* eli *poistuttavia: taikka, tahi, eli, joko, vai*. Esim. Annan, *taikka* olen antamatta. Piste merkitsee, *että* lause *tahi* lukukappale on loppunut. „Eli“ yhdistää ainoastaan yhdenarvoisia ymmärteitä. Esim. Tämä päivä on *pimeä eli valoton*. Minulla on *vilu eli kylmä*. Kirja on *kallis eli hintava*.

4) *Johdattavia: siis, sentähden, siksi*. Esim. Käskettiin; käykäämme *siis*. Olen velassa; *sentähden* elän säästäväisesti. Minulla kun on pitkä häntä, *siksi* minua pelätään.

5) *Selittäviä: toki, muka, näet, nimittäin*. Minua nukuttaa; on *toki* levon aika. Menin jäätä; tahdoin *muka* lyhentää matkaani, *jäätä näet* on paljoa suurempi.

Alistavat sidesanat yhdistävät sivulauseen päälauseeseen ja ovat:

1) *Aian sidesanat*: *kun, koska, ennenkun*. Esim. Menen, kun joudun. Tule Joulu, koska joudut. Menen, ennenkun käsketään.

2) *Laadun sidesanat*: a) *verrattavat*: *kun, kuin, niinkun*. Hänen vaatteensa ovat niin puhtaat, *kun* lumi. Ne ovat somemmat, kuin muiden vaatteet. Hän menee, niinkun ajatus; b) *seuruuttavat*: *niin-että, niin-jotta; että, jotta, ett'ei*. Esim. Lue niin, että muistat. Se onnistuikin niin hyvin, *jotta* he vaurastuivat viisaudessa. He taistelivat niin, *ettei* hyvä maineensa hävinnyt.

3) *Syyn sidesanat*: a) *perustetta määräävät*: *koska, kun, sillä*. Esim. On varmaankin korkeampi olento, *koska* ihminen semmoista ikävöittää ohjaajakseen. Kun tutkii luotuja, saa selvemmän käsityksen tästä, *sillä* ne todistavat hänestä, joka ei väsy; b) *tarkottavat*: *jotta, että*. Esim. Elä halveksi mitään hyvää, *jotta* tulet jaloksi ihmiseksi. Opi, *että* viisaaksi tulet; c) *ehdottelevat*: *jos, jähka, kun*. Esim. *Jos* uskot, niin tapahtuu. On pakanoillakin Jumala, *jähka* saavat sen tietää. *Kun* luet, niin tulet taitavaksi; d) *myödyttävät*: *ehh, ehk'ei, vaikk'ei*. Tee hyvää, vaikka vaipuisit. Hän meni, *vaikk'ei* käskettykään. En jouda mennä; *ehk'ei* ole tarveskaan.

Sidesanoina usein käytetään muitakin sanoja, niinkun *siten, miten, kuten, osittain, nimittäin, milloin, kulloin* j. n. e.

Kiihtosanat.

Kiihtosanat ilmottavat äkkinäisen sielun tunteen, niinkun *kivun, ilon, surun*. Esim. ai, ah, hih, hei.

Sanain johto-oppia.

Syntynsä puolesta ovat sanat:

1) *Juurisanoja*: *yksi-* ja *kaksitavuiset* ääntiöllä päättyvät sanat, niin myös *äänimuotoiset* sanat, jotka osottavat liikuntotapaa. Esim. *kala, apu, elo, ilo, äly, kivi*, — kihisee, kohisee, pohisee, kuhisee, sähisee, porisee, jyrisee, morisee j. n. e.

2) *Johdessanat*, jotka saadaan juurisanoista päätteitä niihin lisäämällä, esim. kala, kala-*nen*, kala-*sa*, kala-*va*, kala-*staja*, kala-*stavainen*. Muutamat johtopäätteet ovat pidettävät muistossa, koska niitä kirjottaessa usein tehdään virheitä. Semmoisia etenkin ovat: *nen* merkiten pienuutta tahi hyväilemistä, esim. marjanen, ahonen, emonen, hauhanen; *ton*, *tön*, jotka merkitsevät semmoista, joka puuttuu sitä, mitä juurisana sanoo, esim. karjaton, hevoseton, armoton, kelvoton, viraton; *inen*, merkitsee sillä varustettua, mitä juurisana sanoo, esim. marjainen, villainen, hupainen; *aisen*, *äisen*, merkiten pikaista toimitusta, esim. repäisen, vetäisen, parkaisen, kutaisen; *sa*, *sä* merkiten paljoutta, esim. satosa, kalasa, hyötysä; *ja*, *jä*, jotka merkitsevät tekemisen toimittajaa, esim. antaja, laskija, palvelija, haikailija, kynäilijä.

3) *Yhdyssanat*, joissa on kaksi osaa. Esim. puupää, elohopea, haudankaivaja. Jos yhdyssanan edellinen osa päättyy ja jälkimäinen alkaa samalla ääntiöllä, erotetaan ne tavumerkillä. Esim. kala-apaja, sota-aika, koto-opetus, raha-asiat.

Kolmas osa.

Lauseoppi.

A. Lauseiden laadut.

Ajatuksillaan voi ihminen käsittää: 1) *mikä* esine on, esim. Lintu on *eläin*. Leivo on *lintu*. Käärme on *mateliain*, 2) *mimmoinen* esine on, esim. Lintu on *haunis*. Leivo on *pieni*, valo on *kirkas*, 3) *mitä* se tekee tahi kärsii, esim. Leivo *laulaa*. Laulu *kaikuu*. Laulua *kuunnellaan*. Kun tämänlainen käsitys puetaan sanoiksi, muille sitä ilmottaessa, syntyy *lause*. — *Lause on* (näin) *sanoilla ilmotettu ajatus*.

Lause voi ilmottaa ajatuksen:

1) suorastaan päätöksensä, esim. Lapsi oppii. Hanno menee.

2) myönnytyksensä, esim. Lapsi oppinee. Hanno mennee.

3) kysymyksensä, esim. Oppiiko lapsi? Meneekö Hanno?

4) toivotuksena, esim. Lapsi oppikoon! Hanno menköön!

5) käskynä, esim. Lapsi oppikaan! Hanno menkään!

6) ihmettelemisensä, (huudahduksena), esim. Kuinka paljon lapsi oppiikaan! Kuinka mielellään Hanno meneekään!

Muist. Myönteinen on lause, jossa alukselle maine omistetaan, esim. Hanno on nöyrä, kielteinen, jossa se siltä evätään, esim. Hanno ei ole nöyrä. Lauseen ensimmäinen sana alkaa isolla kirjaimella.

B. Yksinäinen lause.

I. Yksinäinen paljas lause.

(Lauseen pääosat).

Lauseen pääosat ovat *alus* ja *maine*, ja lause, jossa ainoastaan nämä ovat, on *paljas lause*. Esim. Päivä nousee. Kello on uusi. Hepo juoksee.

Alus on lauseen jäsen, joka sanoo, mistä lauseessa puhutaan. Esim. *Lehmä* ammoo. *Jänes* hyppii. *Lammas* määkii. Aluksena voi olla mikä nimisanana käytetty sana hyvänsä, vieläpä koko lausekin. Esim. Minä näen. Tyttö neuloo. „Lapsi hutaa“ on lause. Näissä esimerkeissä *alus* on näkyvä, mutta se voi olla kätkeytykin, jolloin se merkitään tekosanan tekijäpäätteellä. Esim. Luen kirjaa. Menkäämme kylään. Antakaamme.

Maine on lauseen jäsen, jolla aluksella merkitystä esineestä jotakin sanotaan. Jussi *laulaa*. Poika *lukee*. Lukeminen on *hyödyllistä*. *Maineena* voi olla:

1) *tekosana yksinään*, jolloin se sanotaan *suletuksi*. Esim. Tuli *palaa*. Lumi *loistaa*. Maa *lämpenee*.

Muist. Sulettu maine noudattaa kokonaisen aluksen lukua, esim. Poika juoksee. Pää näkyy. Käsi heiluu. Poi'at juoksevat. Pääät näkyvät. Kädet heiluvat; aluksen ollen osannossaan on se aina yksikön kolmannessa tekijässä. Esim. Miehiä *hiivii*. Teitä ei *ollut*. Poikia *tulee*.

2) tekevät sen *aputehdikkö* (olen, lienen), jota silloin sanotaan yhdyttimeksi, ja joku muu sana — nimi-, laatu-, laskusana taikka tekosanan nimi- tai laatutapa —, jota silloin lauseen jäsenenä nimitetään *mainenimiköksi*. Tämöinen maine sanotaan *avonaiseksi*. Esim. Työ on kovaa. Sana *työ* = alus, *on* = yhdytin, *kovaa* = mainenimikkö.

Mainenimikkö ja yhdytin noudattavat aluksen lukua, esim. Lamppu on kaunis. Hevonen on iso. Poika on nuori. Lamput ovat isot. Hevoset ovat kauniit. Pojat ovat nuoret.

II. Yksinäinen kasvanut lause.

(Lauseen sivuosat).

Lauseen sivuosat ovat lauseen osia, jotka likemmin määräävät lauseen pääosia taikka toisiaan. Lause, jonka pääosat ovat likemmin määrättyt, on *kasvanut lause*; esim. *Pilvinen päivä on hyvin ikävä*.

Lauseen sivuosina on: *lisääntö*, *kohde*, *paikan määrääjä*, *aian määrääjä* ja *syyn määrääjä*.

Lisääntö on nimisanan tarkempi määrääjä; esim. *Koulun* akkunat ovat suuret. *Huoneen* asema on *mäen* alla.

Lisääntönä voi olla:

1) *laatusana*; esim. *Kannis* valo täyttää *hyvän* huoneen. *Vanha* äiti kertoo *hauskaa* tarinaa.

2) *laskusana*; esim. *Ensimmäinen* vastaantulija neuvoi *toisen* tien. *Kolmas* talo näkyi *toisen* talon takaa.

3) *laatusanainen asemasana*; esim. *Tämä* poika on rehellinen. *Mimmoinen* kirja se ollee? En tiedä *itsekkään*. *Joku* ihminen sen tietää.

4) *liiteasemo*; esim. Se on *setäni*, *tämä* veljeni kirja. *Talomme* on kaukana. *Kirjanne* on soma.

Jos omistajalla on erinomainen äänen paino taikka jos liiteasemo tarkoittaa muuta lauseen jäsentä, kun alusta, asetetaan tekijäasemon omanto vielä edelle. Esim. *Meidän* kirjamme se on. *Teidän* talonne on kaukana. Isä antoi lapselleen *hänen* osansa (lapsen osan).

5) *nimisana*; esim. Katselen *kedon* kukkia. Ihmettelen *kukkain* kauneutta. Jumalan pelko on *viisauden* alku. Turun kauppamies tuli meille.

Muist. Nimisana lisääntönä on omannossa, mutta jos sen niin ollen joskus syntyy haittaavaa epäselvyyttä, asetetaan se muuhun sijaan. Esim. Tämä on *viinan töiden* virsi = Tämä on virsi *viinan töistä*. Sanoma *voitosta* ilahdutti synkkää sydäntäni. Sanoma *kuolemasta* muistuttaa elämän lyhyttä.

6) *tekosanan laatutavat*; esim. *Ostettavan* kirjan täytyy olla kelvollisen. Hän on *luotettava* apumies. *Oppinut* mies sen tietää.

7) *kolmas nimitapa*; esim. *Lukemassasi* kirjassa on liikkuttava kertomus. *Antamasi* lahja on arvokas.

8) *ensimmäisen nimitavan osanto*; esim. Lupa on leikkiä *puhua*. Hänellä ei ole halua *oppia* mitään.

9) *mittaa, painoa ja paljoutta* merkitsevät (osannais) sanat; esim. Ostin tynnyrin *jyviä*, leiviskän *kaloja* ja kapan *suoloja*. Tulipalo hävitti vähän *huoneita*, paljon *tavaraa*.

10) *vierellisyys*; esim. *Lautamies* Palkonen tuli tänne.

Muist. Vierellisyys on pääsanansa vieressä, tavallisesti samassa sijassa, mutta jos erisnimen vierellisyytenä pääsanansa on elävää olentoa merkitsevä nimisana ilman likemmättä määrääjättä, on se nimennössä; esim. sain talon Antti Kettuselta. Jos useita nimityksiä perätysten seuraa, taipuu yhteisnimi pääsanansa mukaan; esim. Annoin asiasta tiedon kunnan *esimiehelle* Matti *Tuiskulle*. Olen velassa *suutarille* Pekka *Pennanselle*.

11) *suora nimentö* tahi *osanto* muun sanan kanssa; esim. Hän veisaa *suu auki*. Näin miehen *rahat kädessä*.

12) *puhuttelu*; esim. Hän ei joudu, *hidastelija*. Voi *aikojani!* Kuule, *Jussi!* Tuletko sinä, *veli?*

Muist. Muutamat sanat eivät lisääntönä taivu. Niitä ovat: *joka*, *nyky*, *eri*, *koko*, *aika*, *kelpo*, *aina*, *pikku*, *viime*, *ensi*, ja nimisanan edellä *itse*. Esim. Semmoista halua ei ole *joka* poialla. *Kelpo* mies hänestä tulee. *Ensi* kerralla sen huomasiin. Kohtasin *itse* isännän.

Kohde on lauseen jäsen, joka ilmottaa, mihin tekeminen vaikuttaa; esim. *Päättäni* repii. Kaitsen *lampaita*. *Lämmitän huonetta*.

Paikan määrääjä ilmottaa tekemisen paikan: *missä* (esim. Lukee *huoneessa*), *mistä* (esim. Tulee *Turusta*), *miltä* (esim. Lintu lensi *oksalta*), *mille* (esim. Antoi *ystävälleen*

lahjoja), *minkä kautta* (esim. *Tuli maitse, meni meritse*), *mitä myöten* (esim. *Tauti tunkee luita myöten*), *kuinka pitkälti* (esim. *Kulki peninkulman*), *kuinka kauas* (esim. *Matka on heti mentävä*).

Aian määrääjä sanoo tekemisen aian: *kuinka kauan* (esim. *En viivy päivääkään*), *kuinka usein* (esim. *Käy joka pyhä kirkossa*), *montako kertaa* (esim. *Kerta on kuoltava*), *milloin* (esim. *Aiti kuoli syksyllä*), *minä aikana* (esim. *Sen ehdin yhdessä päivässä*), *minkä aian kuluessa* (esim. *Kevät-tou'ot tehdään Toukokuussa*), *mistä aiasta alkain* (esim. *Joulusta loppiaiseen valmistuu monta työtä*), *mistä mihin aikaan* (esim. *Makaa päivästä päivään*).

Laadun määrääjä sanoo tekemisen laadun, miten se tapahtuu; esim. *Aina lukee kauniisti*. Hän alottaa *Jumalassa*. Hän on *isänsä luontoinen*, *äitinsä nuotoinen*.

Syyn määrääjä sanoo tekemisen syyn, joka sen vaikuttaa; esim. *kuoli huolesta*.

Syyn määrääjä lauseita on:

1) *perusteen määrääjällä*; esim. *Kaatui heikkouttaan*.

2) *aineen määrääjällä*; esim. *Savesta tehdään tiiliä*.

3) *välikkappaleen määrääjällä*; esim. *Vuolen puukolla*.

Hän näki asian *omin silmin*.

4) *tarkotuksen määrääjällä*; esim. *Oppiakseni sinne mennin*. Hevonen on annettu *myötäväksi*. Esittelen asian *tutkittavaksi*.

5) *ehdon määrääjällä*; esim. *Siemenettä ei vilja kasva*. Mitäs *hänenä* tekisit. *Tarvittaessa* ainoastaan puhun.

6) *vastakkaisen syyn määrääjällä*; esim. *Muistan läksyni lukemattakin*. Luen *käskemättäkin*. Minä tunnen tien *kysymättä*.

III. Yksinäinen supistunut lause.

Lauseen sivuosat ovat joko yhdellaisia, esim. *Olen täällä, Jyväskylässä*, tai erilaisia, esim. *Mies juoksee kiivaasti kapeaa tietä*. Lause, jossa on useampi kuin yksi alus tai maine, taikka useampia yhdellaisia lauseen sivuosia kuuluu

yhteen yhteiseen lauseen jäsenen, on *supistunut lause*.
Esim. *Lapset, nuoriso, täysi-ikäiset ja vanhat tarvitsevat ruumiin hoitoa. Kasvit ja eläimet sikiävät, syntyvät, ravitsevat itseään, kasvavat, kuhtuvat ja viimein kuolevat. Matti lukee päivällä, illalla ja aamulla.*

Muist. Jos maine kuuluu kahteen tahi useampaan alukseen, on tekosana *monikossa*, ja jos alukset ovat eri tekijöitä, noudattaa se etevintä.
Esim. *A, o ja u ovat ääntiöitä. Minä ja sinä kulimme. Sinä ja hän lauloitte. Minä, sinä ja Matti annoimme.*

C. Yhdistetty lause.

Yhdistetty lause on semmoinen lause, jossa kaksi tahi useampi lause on yhdistetty yhdeksi kokonaiseksi ajatukseksi. Esim. Jos viisautta haluat, niin etsi sitä, eläkä omaa itseäsi, ja taivuta luontosi ja odota kärsivällisesti.

Jos yhdistetyn lauseen eri lauseet ovat toisistaan vapaita eli samanarvoisia, sanotaan ne *rinnastetuiksi*, ja niistä yhdistetty lause *lauseyhdisteeksi*. Esim. Nuorena tulee sinun olla utteran ja säästäväisen, taikka joudut vanhana puutteen ja hätään. Minä menen, ja veljeni on menemättä. Lehmä ammoo, ja koira murisee. Jos taas toinen lause on toisen nojassa, *sille alistettu*, sanotaan toista *päälauseeksi*, toista *sivulauseeksi*, ja niistä yhdistetty lause *lauseliitteeksi*. Esim. Me menimme kylään, kun saimme työmme tehdyksi. Pakkanen on, koska palelee. Tekee, kuten taitaa. Sivulauseet ovat jonkun päälauseen jäsenen sijassa.

Lauseyhdiste

on:

1) *Yhdyslause*, jossa toinen lause toisen lauseen ajatuksen laventaa. Myöteisiä lauseita yhdistävät yhdyttävät sidesanat *ja, sekä, että, ynnä*; kielteisiä luote *kä*. Esim. *Ilta kului, ja uni rupesi virsiään veisailemaan. Äiti toi ruokaa pöydälle (,) ja Aina laski kirjan kädestään (,) ynnä isä ja veli olivat valmisna. Ei hyvä maineensa koskaan sortunut, eikä iloinen mielensä huolestunut.*

2) *Vastustuslause*, jossa toinen lause on toisen sisällölle vastakkainen tahi sen supistaa. Esim. Olisin sanonut, *vaan* en uskaltanut. Olisin mennyt, *mutta* kiellettiin. He alottivat työnsä, *vaan* ensin he rukoilivat.

3) *Eritysvaihe*, jossa on kaksi vastakkaista lausetta, mutta ei päätetä, kumpi niistä otetaan, taikka jos erotus on vähemmän tärkeä. Esim. Lyönen, *taikka* lyötäneen itse. Menetkö itse, *vai* panetko toisen edestäsi. Minulla on vilu *eli* kylmä.

4) *Johdellause*, jossa toinen lause on perusteena, toinen tuomiona, päätöksenä. Lintu on eläin, varpunen on lintu; *süs* varpunen on eläin. Meitä kutsuttiin; *süs* menkäämme. Totuus miellyttää häntä; ei *süs* ole kummaa, että hän sen eteen uhraa elämänsä.

5) *Selityslause*, joka tarkemmin selittää edellisen lauseen ajatuksen. Esim. minä alotin aikaisin työni; tahdoin muka ennen iltaa saada sen valmiiksi. Hän väsy; on toki päivä lopussa. Se pyrkii asian perille; sillä totuus näet häntä viehättää.

Lauseliite.

Lauseliite on semmoinen yhdistetty lause, jossa toinen lause on likempänä määräyksenä toiselle. Esim. Kissa on tarpeellinen eläin, sillä se hävittää hiiriä. Jokaisen tulee tietää, mitä hänen on tehtävä. Sivulauseet nimitetään sen mukaan, minkä päälauseen jäsenen sijassa ne ovat, joten niitä on:

1) *Aluslause* päälauseen aluksen sijassa. Esim. Mieleensä valahti, *mitä* opettaja oli sanonut. Tietämätöntä on, *missä* kuolema päiväsi päättää. Ei kummaa, *että* moni työskentelee lastensa hyväksi.

2) *Lisäännöllinen sivulause* päälauseen lisäännön sijassa. Esim. Näin miehen, *jolla* ei ollut jalkoja. Lapset, *jotka* noudattavat vanhempainsa tahtoa, ovat Jumalalle odollisia. Poika tekee ominpäinsä; *josta* voi päättää, *että* työ tulee huonoa.

Muist. Lisäännöllinen sivulause on mahdollisen likellä sitä päälauseen sanaa, jota se tarkoittaa. Esim. Nuoruus, joka turhuudessa kulutetaan, ei kannu hyviä hedelmiä. Takakohtainen asemasana, jolla lisäännöllinen sivulause alkaa, on asetettava sen sanan perään, jota sivulause tarkoittaa. Edellinen esimerkki.

3) *Kohteellinen sivulause* päälauseen kohteen sijassa. Esim. Varo, *ettes jalkaasi kiveen loukkaa*. Vastineeksi kertoi halava, *miten tattarin kopeus oli rangaistu*. Näin kilvotellen, huomasi Matti kokemuksesta, *mitä ulkonainen sivistys vaikuttaa*.

Muist. Epäsuorat kertomalauseet ovat kohteellisia sivulauseita. Esim. Pekka sanoi, *että kyllä hänkin sen jo käsittää*. Joel valitti, *miten paha poika oli häntä metsässä pilkanut*. — Suora kertomalause esittelee ajatuksen, miten se ennen on muilta kuultu, esim. Jumala sanoi: „*vihoittakaan maa*“; epäsuora kertomalause tekee sen kunkinkertaisen puhujan omilla sanoilla, esim. Jumala käski maan vihoittaa. Antti rukoili, *että Jumala suojelisi vanhempiansa*.

4) *Paikkaa määrävä* sivulause päälauseen paikan määräjän sijassa. Esim. *Missä järjestys puuttuu*, siellä huonot tavat saavat vallan. Silloin on toimi toisalla, *kun on toisessa talossa*. Kuka löytää puhtautta siitä, *kussa ei puhdasta ole*.

5) *Laatua määrävät* sivulauseet päälauseen laadun määräjän sijassa ovat:

a) *vertauslauseita*. Esim. Parempi oma olkivuode, *kuin on vieras höyhenvuode*. Tekee, *kuten taitaa*. Miten luet, *siten taidat*.

b) *seurauslauseita*. Esim. Ole niin rehellinen, *että sinua uskotaan*. Hän luki niin, *että kaikki kuulivat*.

6) *Syytä määrävät* sivulauseet päälauseen syynmääräjän sijassa ovat:

a) *perustetta määrävät*. Esim. Menen pois, *koska teet minulle pahaa*. Kun työhön kykenet, *otan sinut puiakseni*. Tarvitsen piiän, *kun vanha olen*.

b) *ehtoa määrävät*. Esim. Lukisin, *jos taitaisin*. Niitä on kaksi, *jos oikein muistan*. Olisko linnun lentoneuvot, *sitte siiville rupeisin*.

c) *tarkotusta määräävät*. Esim. Hanno luki, *että oppisi*. Kunnioita isääsi, *että vanhaksi eläisit*. Elä halveksi mitään tosihyvää, *jotta tulisit taitavaksi*.

d) *vastakkaisen syyn sivulauseita*. Esim. Matti luki paljon kirjoja, *vaikk'ei niistä kaikista suurta hyötyäkään ollut*. Puhut, *mitä puhutkin*, en sittenkään usko. *Vaikka nenä paleltui*, pysyi hän kuitenkin hengissä. Härän täytyi heittää hevოსnahka, *ehkä myöhään*.

Jos sivulause on päälauseen jälessä, on se *jälkilause*, edellä *esi-* ja päälauseen jäsenten välissä *välilause*. Esim. Elä viivy, kun menet. Kun menet, elä viivy. Sinä, kun menet, elä viivy. Päälauseessa on joku osottavainen sana viittaamassa siihen tarkempaan määrääjään, joka sivulauseella sanotaan. Se on *vastine* sivulauseen sidesanalle. Esim. Hän meni *silloin*, kun käskettiin. Joku tietää *sen*, mitä me emme tiedä. Tee *niin*, kun taidat.

Lyhennetty lauseliite.

Lauseliite lyhentyy niin, että alistava sidesana tavallisesti jää pois, ja muut sanat muuttuvat päälauseen laadun mukaan. Esim. Kun hän oli hetken levännyt, meni hän pois = Hetken levättyänsä, meni hän pois. Kun pakkasen porottaa, niin merikin jääpyy = Pakkasen porottaissa, merikin jääpyy. Tiedän, että hän sen taitaa = Tiedän hänen sen taitavan. Sanoivat, että tuho tulee = Sanoivat tuhon tulevan. Sivulause voi supistua, jos sillä on päälauseen kanssa joku yhteinen jäsen. Esim. Aina *pitkittivät* ampuamista, vaikka tappiollakin *pitkittivät* = Aina pitkittivät ampuamista, vaikka tappiollakin. Hän *puhuu*, miten uneksia *puhuu* = Hän puhuu, miten uneksia.

Kasvanut lauseliite.

Yhteen päälauseeseen voi kuulua kaksi tahi useampia sivulauseita, jolloin lauseliite sanotaan *kasvaneeksi*. Esim. Kun hän oli lukenut ja kun aika oli tullut, meni hän kävelemään. Kirja, jota hän luki, opetti sen, mistä en ennen

tiennyt. Minä kirjotin joutuin, sillä kiire oli, kun piti muualle mennä. — Jos useampia sivulauseita kuuluu pää-lauseeseen samaan jäseneen, ollen ne samassa vaiheessa pää-lauseeseen, ovat sivulauseet *rinnastettuja*. Esim. Minä lähdän, *sillä aika on tullut ja kovasti käsketään*. Päivä tulee, *sillä koi käy, ja taivaan ranta vaalenee*. Kun nurmi vihannoi, ja *lämpimät elämän tuulet puhalttelevat*, silloin on kesä. *Kuluipa kuukausia, ja talvi taaski palautui*, niin tuli urpiainen vanhaan kotiinsa.

Jos toinen sivulause kuuluu toiseen sivulauseeseen, on se sille alistettu. Esim. Minä uskon, että hän tulee, *koska hän on luvannut*. Kirjaa on niin viljeltävä, että paikat, *joissa on hyödyllistä lukemista*, tulevat muistoon kätketyiksi.

Välimerkit.

Lauseiden *loppumerkkiä* ovat: *piste* (.), *kysymysmerkki* (?) ja *huudahdusmerkki* (!).

Piste asetetaan 1) *suorain*, 2) *myödyttävään* ja 3) *ehdotuslauseiden ynnä lyhennettyin sanain* loppuun. Esim. 1 Kynttilä palaa. Loisto on kirkas. Kaikki ihmiset sen uskovat. 2 Kynttilä palanee. Loisto ollee kirkas. Kaikki ihmiset sen uskonevat. 3 Loisto olisi kirkas. Kynttilä palaisi. Kaikki sen uskoisivat.

Kysymysmerkki käytetään kysyvään lauseiden lopussa. Esim. Palaako kynttilä? Onko loisto kirkas? Uskovatko kaikki ihmiset sen?

Huudahdusmerkki käytetään 1) *huudahdus-*, 2) *toivotus-* ja 3) *käskevään* lauseiden lopussa. 1 Kuinka kauniisti valo loistaa! Kuinka kaunis onkaan tämä Suomi! 2 Eläköön Keisari! 3 Tottele hallitsijaa!

Yhdistetyissä lauseissa olevain lauseiden välimerkit ovat: *pilkku* (,), *puolipiste* (;) ja *kaksoispiste* (:).

Pilkkuä käytetään erottamaan:

1) *lyhyitä rinnastettuja lauseita toisistansa*. Esim. Kuu paistaa, vaan ei lämmitä. Minä tulin, ja hän meni. Vaikka usein vastoin käy, ei kuitenkaan ole luopuminen hyvästä.

2) *sivulauseita päälauseista*. Esim. Opista ja kokemuksesta viisastuneet vaeltavat maailmassa, kun purjehtija merellä. Viisaus on parempi, kuin väkevyys. Hallitsija, joka kansaansa sortaa, unohtaa velvollisuutensa. Luottaen häneen, ilmotin salaisuuteni.

3) *vierellisyyttä pääsanasta*, jos pääsana käy edellä. Esim. Aleksander toinen, Venäjän keisari, hävitti orjuuden.

4) *supistuneen lauseen* yhdellaisia osia toisistaan. Esim. Poika lukee, laulaa ja oppii aamulla, päivällä ja illallakin. Kaikki ihmiset eivät saa oikeata hoitoa, kuria, kasvatusta, opetusta ja kehitystä. Laiskat eivät ole hyödyksi itsellensä, lähimaisellensä, ihmiskunnalle eivätkä isänmaallensakaan.

Puolipistettä käytetään erottamaan:

1) kahta laveampaa päälausetta toisistansa, etenkin, kun sidesana on asetettu jälkimäisen lauseen sisään taikka tykkänään jätetty pois. Esim. On ukko ja akka; vaan surma tuosta äidin vie. Juuri ei myöskään ollut unohtanut lehtiä; ehtimiseen toi se niille elatusta. Tästäkö tyttölle hätä; lähteä pitäisi järvehen kylmään. Syöjätär vei tyttäret avannolle; omalle tyttärelleen panee sammalia kuontaloon ja ukon tyttärelle sulkkua.

2) *lausehiitteen* pitempiä *esi-* ja *jälkilauseita*, etenkin, kun ne itsekin ovat yhdistettyjä, taikka jos lisäännöllinen sivulause tarkoittaa päälauseen koko mainetta. Esim. Jokaisen velvollisuus on kansallista menestystä kaikin voiminsa harastaa; sillä perheet, seurakunnat ja kansakunnat saavat yksityisistä alkunsa. Kyllikki unohtaa valansa; josta Lemminkäinen suuttuu ja päättää hänen hyläistä.

3) *johde-* ja *selityslauseita* päälauseesta. Esim. Naapuriinne voi ehtiä puolessa tunnissa; tunnin kuluttua voimme siis toivoa häntä takaisin. Rikoksenne on annettu anteeksi; siis te olette rangaistuksesta vapaat. — Nyt on kaikki keskustelu päättynyt; sentähden emme niistä enää puhu. Lapsi pyrkii kotiinsa; kylässä hänellä, näet, on ikävä.

Kaksoispiste asetetaan päälauseen ja suoran kertomalauseen väliin, niin myös lyhennetyn päälauseen ja suoran

kertomalauseen ja luettelevain sanain edelle ynnä semmoisien pitempien esi- ja jälkilauseiden väliin, joiden alaosat ovat puolipisteillä jaetut. Esim. Salomo sanoi: „kaikki on turhuus“. Joel kysyi: „kuka olet?“ Kaiku: „kuka olet?“ Wiipurin läänin kaupungit ovat: Wiipuri, Lappeenranta, Hamina, Käkisalmi ja Sortavala. Vaikka Karle VII:llä oli selvä ymmärrys; vaikka hän paremmin, kuin kukaan muu, tunsu Ruotsin tilan; vaikka hänellä sen lisäksi oli luja tahto: niin ei hän kuitenkaan voinut parantaa valtakunnan onnettomuutta.

Ajatusmerkkiä (—) käytetään:

1) kun lause katkaistaan. Esim. Toivon paljonkin mutta —.

2) kun jotakin odottamatonta seuraa. Esim. Hän meni sinne onneaan hakemaan, mutta löysi — suurimman viheliäisyyden.

3) jos jotakin tahdotaan merkitä erittäin ajateltavaksi. Esim. Hän on oppinut, mutta ei tiedä, mikä on Suomen hallitsija —.

Sulut () käytetään erottamaan semmoisia lauseita ja sanoja, joita pistetään lauseen sisään selitykseksi ja muistutukseksi, vaan jotka eivät ole missään kieliopillisessa yhteydessä sen kanssa. Sulkuin sijassa käytetään usein kahta ajatusmerkkiä. Esim. Ihminen on — sen tietävät lapsetkin — kuolevainen.

Lainausmerkit „—“ pannaan lainattuun sanain ja nimien molemmin puolin. Esim. Keisari huusi: „Miehet, olkaa uskolliset!“ Apostoli sanoo: „Koetelkoon ihminen itseänsä“.

Heittämerkki (') asetetaan pois jätetyn kirjaimen sijaan. Esim. Poi'an kirja. Sill' maat' en muuta tietää voi.

Tavausmerkki (=, -) erottaa tavut ja yhdyssanan osat toisistaan. Esim. Hy-väs-ti! Tiistai-ilta. Muoto-oppi.

MfB 29876

Prints 40 hours

Hinta 40 penniä.